

УДК 371.72

Мехед О. Б.

ORCID 0000-0001-9485-9139
Scopus-Author ID: 6506181994

Кандидат біологічних наук, доцент,
завідувач кафедри біології
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: mekhedolga@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено значення соціально-виховних пріоритетів у сучасній педагогіці, виявлено тенденції в цілепокладанні як основному елементі соціально-педагогічної системи, запропоновано результати осмислення виховних цілей із урахуванням сучасних інтеграційних процесів в суспільстві.

Метою статті є визначення теоретичних основ професійної підготовки майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної роботи.

Методологія. Методологічною основою дослідження є системний та особистісно-орієнтований підходи до аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного досвіду з питань соціально-педагогічної діяльності педагога. У роботі використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел, що ґрунтується на філософському, загальнонауковому та частково-науковому та конкретно-науковому рівнях пізнання.

Наукова новизна полягає у виявленні соціально-виховних пріоритетів та тенденцій для осмислення виховних цілей із урахуванням сучасних інтеграційних процесів у суспільстві в ході професійної підготовки майбутніх вчителів біології та основ здоров'я для ефективного здійснення соціально-педагогічної роботи

Висновки. Становлення системи підтримки соціально-педагогічної діяльності вчителя біології та основ здоров'я вимагає переосмислення в системі освіти та виховання молоді питань соціалізації та створення комфортного освітнього середовища, що дозволяють здійснювати гармонійний розвиток особистості зокрема та соціуму взагалі згідно умов сьогодення. Учнівській та студентській молоді в закладах освіти необхідно створити мотиваційне та практичне підґрунтя до прояву активної соціальної позиції, яке б дозволило сформувати стійкі переконання пріоритетності питань оволодіння соціокультурним досвідом. Системний підхід до розв'язання проблеми ефективного здійснення соціально-педагогічної діяльності майбутніми вчителями біології та основ здоров'я означає залучення до вирішення означеної потреби не лише галузі освіти, а й культури, соціальної роботи тощо.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, професійна підготовка, мотиваційна діяльність, молодь, майбутні вчителі біології та основ здоров'я.

Постановка проблеми. Наявність загальнокультурних і виховних цілей, що мають своїм підґрунтям загальнолюдські цінності та національну ідеологію, допомагає об'єднувати інтереси учасників соціально-педагогічної діяльності (вчителів, батьків, учнів) та забезпечує стійкість педагогічного середовища в умовах сучасності. У соціально-педагогічній системі саме вчитель забезпечує координацію цілей, які можуть мати концептуальний, координаційний і контрольно-превентивний характер. Необхідний зв'язок між функціями, завданнями та професійними характеристиками забезпечується саме особистісними якостями педагога, потрібними для здійснення професійної діяльності як вчителями взагалі так і майбутніми вчителями біології та основ здоров'я зокрема. Вищевказане передбачає активне використання досвіду, напрацьованого у цій сфері, у розкритті проблеми у вказаному аспекті, оскільки сьогодні неможливо ефективно сприяти розвитку особистості дитини, максимально забезпечувати врахування її потреб та інтересів, адекватно узгоджувати потреби індивіда із потребами та інтересами колективу учнів та суспільства в цілому, без умінь професійно здійснювати соціально-педагогічну діяльність, забезпечувати гармонію середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Модернізація змісту передбачає зміну завдань сучасної освіти, зумовлену варіативністю навчально-вихованих закладів, що у свою чергу забезпечується упровадженням інноваційних методів навчання та забезпечує необхідність по-новому розглянути специфіку підготовки до майбутньої соціально-педагогічної діяльності, зокрема як частину фахової підготовки сучасного вчителя.

Самі теоретичні засади дослідження становлять концептуальні положення педагогічної науки щодо формування професійних якостей у майбутніх учителів у контексті професійної підготовки у ЗВО; теоретичні положення філософії освіти (В. Кремень, В. Курило); теоретичні засади організації навчально-виховного процесу у ЗВО, зокрема за рахунок використання інноваційних технологій (В. Беспалько, М. Кларін, С. Савченко, Г. Селевко, Д. Чернилевський); дослідження, присвячені питанням професійно-педагогічної підготовки фахівців галузі освіти та особливості формування в майбутніх фахівців професійно значущих якостей (О. Абдулліна, І. Зязюн, Н. Кічук, В. Сластьонін.); також широко досліджено теоретичні засади професійної підготовки фахівців з біології та збереження здоров'я (Г. Апанасенко, Е. Булич, М. Гончаренко, М. Гриньова, О. Дубогай, Л. Жаліло, В. Климова, В. Оржеховська, С. Страшко, Л. Сущенко, О. Яременко).

Сучасна педагогічна наука характеризується актуалізацією проблеми осмислення соціалізації особистості школяра та провадження відповідної діяльності вчителя, зокрема окремі аспекти соціалізації молоді вивчено вченими в курсі загальної педагогіки (В. Ісаєв, А. Міщенко, В. Сластьонін, С. Шиянов та інші). У соціальній педагогіці феномен соціалізації виступає її методологічним інструментом. У даному напрямку працювали О. Газман, М. Лукашевич, Г. Лактіонова, І. Рогальська, С. Савченко тощо. Науково-педагогічному підходу до соціально-педагогічної діяльності вчителя присвячено праці Р. Вайноли, О. Беспалько, І. Зверєвої, І. Кона, Н. Лавриченко, П. Плотнікова, С. Хлебик, С. Харченко та ін.

Актуальність питання створення комфортного та безпечного педагогічного середовища потребує нових підходів до формування принципів підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної діяльності. Соціальна значущість визначеної проблеми та її недостатнє вивчення обумовили вибір теми дослідження.

Метою статті є визначення теоретичних основ професійної підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я до здійснення соціально-педагогічної роботи.

Методологія. Методологічною основою дослідження є системний та особистісно-орієнтований підходи до аналізу психолого-педагогічної літератури та педагогічного досвіду з питань соціально-педагогічної діяльності педагога. У роботі використано багаторівневий системний аналіз наукових джерел, що ґрунтується на філософському, загальнонауковому та частково-науковому та конкретно-науковому рівнях пізнання.

Наукова новизна полягає у виявленні соціально-виховних пріоритетів та тенденцій для осмислення виховних цілей із урахуванням сучасних інтеграційних процесів в суспільстві в ході професійної підготовки майбутніх учителів біології та основ здоров'я для ефективного здійснення соціально-педагогічної роботи.

Результати дослідження. Системний підхід при дослідженні взаємодії соціальних інститутів у ході формування педагогічного середовища в закладах середньої освіти дозволив визначити науково-практичні засади створення та ефективного функціонування соціально-педагогічної системи взаємодії соціальних інститутів суспільства, що має наступні базові аспекти: освітній, що здійснюється через інститути освіти, охорони здоров'я, фізичної культури, сім'ї тощо; виховний, що здійснюється через інститути освіти, науки, культури, засобів масової інформації та практичний аспект, спрямований на реалізацію мети та завдань соціально-педагогічних заходів [1].

Соціально-педагогічна діяльність вчителя передбачає широке використання соціально-психологічних механізмів, зокрема, з метою соціалізації учнівської молоді, а саме: традиційного – засвоєння школярем норм, особливостей поведінки, стереотипів, притаманних найближчому оточенню індивіда (членам родини, друзям); інституціонального – засвоєння вказаних соціальних норм у ході взаємодії молоді людини з різноманітними соціальними інститутами, в тому числі і в закладі освіти; стилізованого – ознайомлення з системою цінностей, що переважає в межах конкретної субкультури, зокрема, що притаманна представникам певної професії, національної чи релігійної групи тощо; міжособистісного – забезпечується у процесі взаємодії індивіда з особистостями, авторитетними для неї. Безумовно, що вищезазначені соціально-педагогічні та соціально-психологічні механізми весь час взаємодіють між собою, оскільки молоді люди одночасно виступають суб'єктами комунікації не лише із рідними та близькими, а й з друзями, однолітками, сусідами, представниками різних професій тощо. Таким чином, професіоналізм педагога виявляється у готовності до поетапного здійснення соціально-педагогічної діяльності з метою створення комфортного освітнього середовища та адекватної соціалізації учнів на основі збереження суб'єктності шляхом забезпечення спілкування, вірного проектування та здійснення діяльності та управління [5].

Науковий підхід дає змогу ефективного проектування професійної підготовки майбутнього вчителя біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності в закладах середньої освіти з боку соціальної гетерогенності та соціальної гомогенності. Соціальна гетерогенність передбачає вивчення соціальної системи чи спільноти з погляду на її внутрішню неоднорідність, соціальна ж гомогенність, навпаки, передбачає внутрішню цілісність, однорідність соціальної спільноти, зокрема учнівського колективу. Дуальність вказаної проблеми, умовність поняття соціальної гомогенності створює проблему різних аспектів соціалізації учнів в умовах школи, відтак і вимагає особливої професійної підготовки майбутніх педагогів до вирішення соціально-педагогічних питань з метою створення комфортного освітнього середовища. Таким чином, соціокультурне виховання особистості учня стосовно його соціалізації розглядаємо як предмет соціально-педагогічної діяльності вчителя у мікросередовищі закладу освіти. Виховний потенціал мікросередовища забезпечується цілісністю соціально-педагогічної системи, що має своїм підґрунтям інтегрування компонентів соціокультурного виховання (мета, суб'єкти та об'єкти виховання, соціально-педагогічна взаємодія, зміст виховання,

засоби педагогічної комунікації, методи управління, освоєння соціального середовища та ін.). Таким чином, концептуальна спрямованість створення та функціонування мікросередовища закладу освіти передбачає цілеспрямований, послідовний і систематичний вплив з боку педагога на особистість школяра [2]. Відповідно провадження соціально-педагогічної діяльності вчителем включає й управління соціалізацією учнів, з метою оволодіння ними соціокультурним досвідом, суспільно й особистісно значущими цінностями, що в свою чергу забезпечується наявністю та функціонуванням цілісної соціально-педагогічної системи освітнього середовища.

У той же час необхідно відмітити, що цілеспрямована професійна підготовка майбутніх учителів біології та основ здоров'я до забезпечення оволодіння учнями соціокультурним досвідом, повинна здійснюватись не лише у процесі навчання, а й у ході позанавчальної виховної роботи [3; 4]. Таким чином, варто акцентувати, що у закладах вищої освіти організація повноцінної підготовки майбутніх фахівців до соціокультурного виховання молоді потребує органічного та ефективного поєднання як виховних можливостей навчального процесу, так і педагогічного потенціалу позанавчальної виховної роботи.

Отже, у процесі здійснення професійної підготовки майбутнього вчителя біології та основ здоров'я доцільно зазначити, що соціокультурне виховання молоді повинно здійснюватися поетапно. Воно передбачає як засвоєння знань відповідного змісту, що забезпечать підґрунтя для формування стійких переконань, також не можна ігнорувати значення емоційного ставлення, етичної відповідальності та досвіду соціально значущої поведінки й діяльності.

Вищезазначене передбачає появу відповідних переконань, а вони, інтегровані зі свободою та відповідальністю, у свою чергу слугуватимуть засобом удосконалення професійної компетентності фахівця, що забезпечить його ефективну роботу по соціалізації підрастаючого покоління і суспільства в цілому. Питання формування у студентської молоді стійких переконань є надзвичайно важливим, тому доцільно залучати майбутніх вчителів до самостійного пошуку наукового знання, навчати їх професійної рефлексії тощо.

Вважаємо, що професійна підготовка вчителя в закладах вищої освіти на засадах гуманності, співробітництва і співтворчості забезпечуватиме їх майбутнє налагодження соціальної взаємодії з учнями, можливість надання морально-психологічної підтримки особі чи соціальній групі за необхідності, сприятиме формуванню соціокультурних цінностей для успішної соціалізації молоді в суспільстві та матиме першочергове місце в соціально-педагогічному процесі, побудованому на позитивному емоційному складнику.

Відомо, що безперечною умовою формування та розвитку особистості є діяльність, у ході якої актуалізуються набуті знання, уміння та проявляються певні якості особистості. Саме у процесі соціально-педагогічної діяльності вчителя здійснюється соціокультурне виховання молодого покоління, що передбачає цілеспрямований вплив на кожну особистість та колектив з метою опанування надбаннями загальнолюдської та національної культури, впровадження соціальних цінностей і розвиток позитивно значущих якостей. Навчання здійсненню соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти допомагає майбутньому фахівцеві осмислити свою приналежність до певної спільноти, що має свої традиції та особливості культури, забезпечує соціалізацію та особистісну реалізацію. У дослідженні за основу взято соціально-культурологічну парадигму виховання, як основну у визначенні соціально-педагогічної професійної траєкторії майбутнього вчителя біології та основ здоров'я.

Вищезазначене дозволяє виокремити такі закономірності соціально-педагогічної діяльності вчителя біології та основ здоров'я: 1) загальна (соціально-педагогічна діяльність вчителя повинна відповідати рівню, темпам і потребам розвитку як кожної особистості, так і суспільства в цілому, та детермінуватися можливостями вихованців до оволодіння соціокультурним досвідом); часткові закономірності, зокрема, дидактична (залежність мети, змісту, методів, засобів і форм соціально-педагогічної діяльності від конкретних навчально-виховних умов її здійснення), організаційна (оптимальна організація соціально-педагогічного процесу забезпечує найкращі за даних умов результати його здійснення), креативна (обумовленість результативності соціально-педагогічної діяльності рівнем професійної майстерності і творчості педагога), соціологічна (максимальна координація впливів школи, родини та суспільства).

Висновки. Становлення системи підтримки соціально-педагогічної діяльності вчителя біології та основ здоров'я вимагає переосмислення у системі освіти та виховання молоді питання соціалізації та створення комфортного освітнього середовища, що дозволяють здійснювати гармонійний розвиток особистості зокрема та соціуму взагалі згідно з умовами сьогодення. Учнівській та студентській молоді в закладах освіти необхідно створити мотиваційне та практичне підґрунтя до прояву активної соціальної позиції, яке б дозволило сформувати стійкі переконання пріоритетності питань оволодіння соціокультурним досвідом. Системний підхід до розв'язання проблеми ефективного здійснення соціально-педагогічної діяльності майбутніми вчителями біології та основ здоров'я означає залучення до вирішення означеної потреби не лише галузі освіти, а й культури, соціальної роботи тощо.

References

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education] (2008). Kyiv, Ukraine : Yurinkom Inter.

2. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І. Аналіз факторів, що впливають на формування здорового способу життя молоді. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. №3 (159). С. 262–267.
Mekhed, O. B., Ryabchenko, S. V., and Zhara, H. I. (2019). Analiz faktoriv, shcho vplyvaiut na formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi [Youngsters' healthy lifestyle factors analysis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Seriya «Pedagogichni nauky» – Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»*. The Series: Pedagogical Sciences, 3 (159), 262–267.
3. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні: монографія. К. : СПД Чалчинська Н.В., 2014. 300 с.
Nosko, M. O., Harkusha, S. V., and Voiedilova, O. M. (2014). *Zdoroviazberezhuvalni tekhnologii u fizychnomu vykhovanni* [Health-saving technologies in physical education]: monograph. Kyiv, Ukraine.
4. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ: Леся, 2013. 160 с.
Nosko, M. O., Hryshchenko, S. V., and Nosko, Yu. M. (2013). *Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia: navchalnyi posibnyk* [Shaping a healthy lifestyle]: a textbook. Kyiv, Ukraine : Lesya. 160 p.
5. Тимошенко В. М. Психолого-педагогічні умови формування мотивації досягнення. *Проблема личности в современной науке: результаты и перспективы исследований*. Київ : КНУ. 2000. С. 118–119.
Tymoshenko, V. M. *Psykhologo-pedahohichni umovy formuvannia motyvatsii dosiahnennia* [Psychological pedagogical conditions of formation of achievement motivation]. *Problema lichnosti v sovremennoy nauke: rezultaty i perspektivy isledovaniy – The problem of personality in modern science: results and prospects of research*. Kyiv, Ukraine : KNU. Pp. 118–119.

Mekhed O.

ORCID 0000-0001-9485-9139
Scopus-Author ID 6506181994

*Ph.D. in Biological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Biology,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: mekhedolga@gmail.com*

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY AND FUNDAMENTALS OF HEALTH TO SOCIO-PEDAGOGICAL ACTIVITY

The article reveals the trends of socio-pedagogical activities of teachers of biology and basics of health, proposes the results of the education of youth, taking into account modern processes in society.

***The purpose of the article** is to determine the theoretical foundations of professional training of future teachers of biology and the basics of health to carry out to socio-pedagogical activities.*

***Methodology.** The methodological basis of the study is a systematic and personality-oriented approach to the analysis of psychological and pedagogical literature and pedagogical experience on the teacher's socio-pedagogical activities. The paper uses a multilevel systematic analysis of scientific sources, based on the philosophical, general scientific and partially scientific and concrete scientific levels of knowledge.*

***Scientific novelty** is to identify socio-educational priorities and trends in the implementation of professional training of future teachers of biology and basics of health for the effective implementation of socio-pedagogical work*

***Conclusions.** The formation of a system of support for socio-pedagogical activities of teachers of biology and the basics of health requires a rethinking in the system of education and upbringing of young people the issue of socialization and the creation of a comfortable educational environment. This allows for the harmonious development of the individual and society. It is necessary to create conditions for young people in educational institutions to show an active social position. This will allow you to master the socio-cultural experience. A systematic approach to solving the problem of effective implementation of socio-pedagogical activities by future teachers of biology and basics of health means involving not only the field of education, but also culture, social work, etc. in solving this need.*

***Key words:** social and pedagogical activity, professional training, motivational activity, youth, future teachers of biology and basics of health.*

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України М. О. Носко